

ARCHITECTUUR

LOKAAL

VOORJAAR 2020 | #96

Het buurtgevoel
van jongeren

Bouwmeesters

Natuurinclusief
bouwen

ARCHITECTUUR LOKAAL

Architectuur Lokaal
Tussen de Bogen 18
1013 JB Amsterdam
020 530 40 00
info@arch-lokaal.nl
www.arch-lokaal.nl
www.ontwerpwedstrijden.nl
@ArchLokaal

REDACTIE

Eindredactie: Cilly Jansen
Redactie & productie: Margot de Jager

VORMGEVING

CO3 grafisch ontwerpers, Woltera Niemeijer

DONATIES

Architectuur Lokaal is een culturele ANBI. Heeft u belang bij ons werk ten behoeve van een gezonde bouwcultuur, of vindt u ons werk belangrijk? Maak dan gebruik van de extra belastingvoordelen voor donateurs. Kijk voor meer informatie op <https://arch-lokaal.nl/donatie/eenmalig-geven>.

Alle uitgaven van het tijdschrift, vanaf 1993, zijn te vinden op <https://arch-lokaal.nl/publicaties/tijdschrift>.

ISSN 1385-048

Architectuur Lokaal, Handreikingen voor opdrachtgeverschap wordt uitgegeven in het kader van de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp en verschijnt regelmatig.

Foto omslag Ekokathedraal, Mildam;
concept: Louis Guillaume Le Roy (1924 - 2012).
FOTO PETER WOUDA

Gemengde gevoelens

Dit tijdschrift werd gemaakt in de dagen dat de coronacrisis Nederland nog nauwelijks had bereikt, maar wordt gepubliceerd nu de heftigheid hiervan tot iedereen is doorgedrongen. We publiceren het met gemengde gevoelens; u heeft op dit moment wellicht iets anders aan uw hoofd. De verhalen over

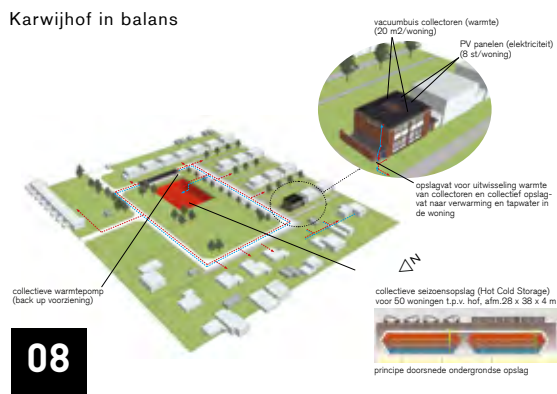
voorbeelden van hoe overal in Nederland wordt gewerkt aan de ruimtelijke omgeving lijken ineens te stammen uit een vorig leven. Op dit moment ligt de urgentie vooral in samenwerking en het nemen van initiatieven die nu relevant zijn, in de hoop dat we allemaal zo goed mogelijk door deze ongewisse tijd heen komen. De verhalen in dit tijdschrift bieden wellicht enige afleiding. Ze gaan op een andere manier over het opbouwen van vertrouwen en het betrekken van iedereen.

Wat al een tijd in de lucht hing is met de aanneming van de Invoeringswet Omgevingswet vastgelegd: participatie is niet meer vrijblijvend. Door de nieuwe wet zijn gemeenten, provincies en waterschappen verplicht om participatiebeleid op te stellen. Veel gemeenten zijn hier al langer mee bezig. Of dat nu in Olst-Wijhe is of in Doetinchem, het gaat overal met vallen en opstaan. De onvoorspelbaarheid van participatieprocessen is immers een gegeven. Het welslagen daarvan vraagt wel om (wederzijds) vertrouwen. Vertrouwen staat niet in de wet, het is geen downloadbare app en er zijn geen recepten voor; het moet ontwikkeld en soms zelfs bevochten worden. Juist bij mensen die niet direct positief tegenover de overheid staan, zoals jongeren in achterstandswijken. Het winnen van hun vertrouwen kost veel tijd, zoals Patricia Wijntuin in haar onderzoek naar hun ruimtelijk gedrag aantoonde. Deze jongeren worden vaak vergeten bij participatieprojecten, maar juist zij kennen de buurt, die hun thuis is, heel goed.

Vertrouwen is ook nodig bij het uitvoeren van plannen waarvan het einddoel misschien in zicht is, maar de weg erheen onberekenbaar. Dat belemmert velen niet om hun initiatieven door te zetten, zoals de bewonerscoöperatie in Nagele die het hele dorp van duurzame energie wil voorzien, of de GGZ in Eindhoven die het besloten Landgoed De Grote Beek openstelt voor iedereen. Daarmee wordt tegelijkertijd bijgedragen aan het ontwikkelen van de zorginstelling tot een fijnere omgeving voor de mensen die er verblijven. Landschapsarchitect Maike van Stiphout reikt de eerste stappen aan op weg naar een natuurinclusieve stad, gebouw, gebied of buitenruimte. "Heel eenvoudig eigenlijk, maar het was er nog niet in deze vorm."

Cilly Jansen,
directeur Architectuur Lokaal

Karwijhof in balans

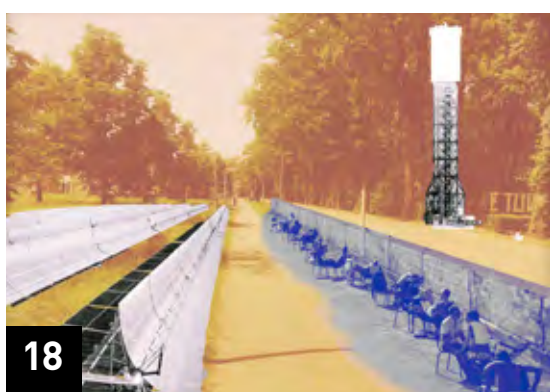
08

13

16

18

22

Inhoudsopgave

04 Natuurinclusieve uitkijktoren Waterwoud

06 Buurten en wijken

Patricia Wijntuin onderzoekt het belang en de betekenis van sociale verbindingen in wijken voor jongeren. | TOINE TER BERG

08 En de winnaar is ...

Plan *Nagele in Balans* won de prijsvraag *Energielab Nagele*, uitgeschreven om het gehele dorp een energieneutrale toekomst te bieden. Hoe staat het met de uitwerking van dit plan als proeftuin voor een duurzaam Nagele?

| KIRSTEN HANNEMA

10 De Woonvraag – dilemma's in de woningbouw

De gemeente Olst-Wijhe bepaalde de kaders, maar toekomstige bewoners bepalen mede de spelregels die gaan gelden in nieuwbouwuurt Olstergaard. | JACO BOER

13 Stadsbouwmeesters

Vorig jaar werd Willem Hein Schenk de nieuwe stadsbouwmeester van Haarlem. Ook in Den Haag en Amsterdam worden nieuwe bouwmeesters gezocht. | MARK HENDRIKS

16 De Omgevingswet

Ervaringen met participatie in Doetinchem en hoe de gemeente haar participatiebeleid wil verankeren in de omgevingsvisie. | YANA VAN TIENEN

18 Zorg

Hoe kan ontwerp onderzoek bijdragen aan het omvormen van landgoed De Grote Beek, thuisbasis van GGZ Eindhoven, in een open, veilige en duurzame omgeving? | JULIETTE BEKKERING

20 Erfgoed

Irenestraten komen door heel Nederland voor, maar de beeldvorming van deze in de wederopbouw aangelegde straten is vaak negatief. In hun boek *Irenestraten -Alledaags erfgoed van de wederopbouw* breken Leo van den Berg en Madeleine Steigenga een lans voor dit naoorlogse erfgoed.

| VINCENT KOMPIER

22 Buiten

Landschapsarchitect Maïke van Stiphout maakt in haar *First Guide To Nature Inclusive Design* helder welke stappen er nodig zijn om tot een natuurinclusieve stad, gebouw, gebied of buitenruimte te komen.

| JAAPJAN BERG

24 Crossover

Ruimtelijke opgaven geïnspireerd door een andere discipline of vice versa.

Waterwoud met uitzicht op de skyline van Rotterdam | FOTO VAN OORD

Waterwoud

Waterwoud is een markante natuurinclusieve uitkijktoren op de punt van het Eiland van Brienoord, een bijzondere plek langs de Maas. Bijzonder omdat het eiland op de grens van zoet en zout water gesitueerd is en midden in de stad ligt, maar toch aanvoelt als wilde natuur.

De uitkijktoren is een cadeau van het jubilerende baggerbedrijf Van Oord in Rotterdam, dat in 2018 150 jaar bestond. De toren is in nauw overleg met de gemeente Rotterdam tot stand gekomen. De gemeente wil waar mogelijk de Maas meer bij het wonen en recreëren in de stad betrekken. Er zijn nu nog maar weinig plekken waar Rotterdammers de rivier direct kunnen ervaren. Vanuit Waterwoud kunnen bezoekers de bijzondere getijdenstromingen ervaren. De buispalen, die onderdeel uitmaken van de toren, worden gebruikt als nestel- en broedplaatsen van vogels en vleermuizen.

Waterwoud is het eerste zogenaamde *Maaspoint*. De gemeente Rotterdam heeft, tijdens de zoektocht naar een geschikte locatie langs de Maas voor het eerste *Maaspoint*, nog vier andere *Maaspoints* op het oog: de Keilehaven, de Schiemondsehaven, het Noordereiland en het Buizengat.

FOTO H+N+S LANDSCHAPSARCHITECTEN

Waterwoud werd in november 2019 officieel geopend door de Rotterdamse wethouder Bert Wijbenga (l) en Pieter van Oord (r), CEO Van Oord | FOTO VAN OORD

INFORMATIE

Opdrachtgever

Van Oord
www.maaspoints.nl

Ontwerp

H+N+S Landschapsarchitecten
www.hnsland.nl
 NEXT architects
www.nextarchitects.com
 Buro Rietveld
www.buro-rietveld.nl

Mijn buurt is leuk en gezellig

Een andere kijk op zwakke buurten

De koepel van woningbouwcorporaties Aedes publiceerde op 3 februari een alarmerend onderzoek over de verslechterende leefomstandigheden in zwakke buurten. Op het gebied van veiligheid, welvaart en leefbaarheid gaan deze wijken snel achteruit. Er moet iets gebeuren, concludeerde Aedes. De afgelopen decennia is vaak gegrepen naar sloop en 'opwaardering' om zwakke wijken er weer bovenop te krijgen. Deze aanpak heeft echter grote gevolgen voor bewoners, die hun sociale netwerk of zelfs hun plek in de buurt verliezen. Onderzoeker Patricia Wijntuin pleit in haar proefschrift, waarmee zij vorige jaar promoveerde aan de Radboud Universiteit Nijmegen, voor een genuanceerder beeld van 'achterstandswijken', waarin sociale verbindingen, specifiek tussen jongeren, centraal staan. Biedt deze manier van kijken een mogelijkheid om sociale problemen aan te pakken zonder bewoners te vervreemden van hun buurt? TOINE TER BERG

Mijn buurt is leuk en gezellig! is de titel van het proefschrift dat Patricia Wijntuin schreef over de band die jongeren hebben met hun buurt. In dit geval de Utrechtse wijken Hoograven en Kanaleneiland, twee buurten die in 2008 werden aangewezen als 'krachtwijken'. Wijntuin, die naast onderzoeker ook gemeenteraadslid voor GroenLinks in Utrecht was van 2010 tot 2014, raakte in een eerder onderzoek in de Utrechtse wijk Zuilen aan de praat met twee jongens die enthousiast vertelden over hun buurt. Een buurt, die op dat moment steeds negatief in het nieuws kwam. Dat fascineerde haar: 'Hoe kan dat? Hoe kan je nou trots zijn op een buurt waarvan beleidsmakers zeggen dat er iets moet gebeuren, en zeggen: "we moeten hier herstructureren"?' Een buurt waarvan je als buitenstaander denkt: 'daar wil ik niet wonen'. Het riep de vraag op hoe jongeren in zwakkere buurten deze zelf ervaren. Om hierachter te komen is Wijntuin jongeren, zowel jongens als meisjes, gaan interviewen in bovengenoemde wijken.

Verbinding met de buurt

Een van de conclusies uit Wijntuins proefschrift luidt dat jongens voornamelijk 'hangen', gedrag dat vaak als overlast gevend wordt beschouwd. Maar dat vooral een manier is om sociale contacten te onderhouden en hen een identiteit in de openbare ruimte geeft. Meisjes daarentegen gebruiken de ruimte op een andere manier, zij lopen vooral door de wijk. Dat geeft ze de ruimte, die ze thuis of in de buurt vaak niet hebben. Voor beide groepen geldt dat ze veel waarde hechten aan hun buurt en zich er sterk mee verbonden voelen, voornamelijk omdat die de basis vormt van hun sociale leven.

'Jongeren voelen zich sterk verbonden met hun buurt, voornamelijk omdat die de basis vormt van hun sociale leven'

Wijntuin breekt dus met de gedachte dat er in 'achterstandswijken' weinig buurtbinding zou zijn; juist in deze buurten is de afhankelijkheid van de sociale netwerken in de buurt erg sterk, zeker onder jongeren. Haar is verweten dat zij in haar onderzoek de overlast van hangjongeren en de problematische situatie van vrouwen negeert of bagatelliseert. Haar repliek luidt dat ze heus niet deed alsof er niets aan de hand was, maar dat ze 'niet geïnteresseerd was in het overlastvraagstuk, omdat dat verhaal al bestaat. Spreken met jongeren in de buurt was daarom juist een manier om een dieper en genuanceerder beeld te krijgen van hoe jongeren zich bewegen in deze wijken en hoe het sociale leven daar werkt, om meer te kunnen vertellen dan het eenzijdige beeld van overlast.'

Sociaal weefsel

Wanneer gemeenten een buurt met problemen proberen te verbeteren wordt vaak naar dezelfde middelen gegrepen. Sloop en het 'opwaarderen' van het oude woning-, winkel- en horecabestand zijn beproefde middelen om een buurt, op papier in ieder geval, beter te laten scoren op het gebied van veiligheid en welvaart. In de praktijk leidt dit echter vaak tot een grote inbreuk in het sociale weefsel van de buurt. De nieuwe woningen trekken bijvoorbeeld vooral nieuwe, kapitaalcrachtige, bewoners aan en de eerdere bewoners voelen zich

niet meer thuis of kunnen hun oude wijk niet meer betalen. En het zijn juist de sociale problemen die volgens Wijntuin het ingewikkeldst zijn: 'Het is makkelijk om te investeren in de fysieke omgeving, want dat is meteen zichtbaar. Sociale veranderingen daarentegen zijn dat veel minder. Je verandert wel de stenen maar de problematiek blijft, of die verhuist naar een andere plek.' Zo gaven jongeren aan dat ze de herstructurering van hun wijk heel vervelend vonden. Het voelde voor hen als het verlies van hun jeugd en hun buurt. Daarbij zeiden ze

'Het is makkelijk om te investeren in de fysieke omgeving, want dat is meteen zichtbaar. Sociale veranderingen zijn dat veel minder'

dat het niet uitmaakte wat ze vertelden, omdat het toch negatief geïnterpreteerd zou worden en dat Wijntuin als onderzoeker vooral in negatief gedrag (lees: overlast) geïnteresseerd zou zijn. Ondertussen wijzen organisaties als Aedes segregatie aan als voornaamste oorzaak van de problemen in zwakkere wijken. Wijntuin plaatst hier kanttekeningen bij. Volgens haar kan homogeniteit namelijk ook bijdragen aan sociale cohesie. Buurten hoeven dus niet altijd enorm gemengd te zijn: 'Ik maak mezelf niet populair, maar ik ben niet per se tegen segregatie. Segregatie is alleen problematisch als het gaat om bepaalde etnische groepen of mensen uit lage sociaaleconomische klasse. Om sociaal te kunnen stijgen, heb je eerst nodig dat je je thuis voelt bij de mensen die op je lijken.' Het aantrekken van welvarende nieuwe bewoners leidt dus niet per definitie tot meer kansen voor de buurt.

De stem van jongeren

Het is niet zo dat Wijntuin claimt dat de juiste oplossingen voor het oprapen liggen, maar gemeenten kunnen wel stappen zetten: 'Begin bij de alledaagse levens van mensen, wat mensen bezighoudt en wat ze belangrijk vinden. Het kan ook zijn dat je naar een klaslokaal gaat en met jongeren gaat praten over hoe hun dagelijks leven eruit ziet. En dat je van daaruit probeert te luisteren naar wat belangrijk is voor jongeren, maar ook voor de rest van de samenleving.' Volgens Wijntuin is het niet genoeg om jongeren enkel uit te nodigen voor een gesprek. Gemeenten moeten actief opzoek gaan naar contact met buurtbewoners, zeker met de groepen die het meest afhankelijk zijn van hun buurt en er de meeste tijd doorbrengen, zoals jongeren en ouderen. Groepen die vaak juist het minst betrokken worden bij de plannen voor hun leefomgeving en ook niet uit zichzelf naar een bewonersavond zullen gaan. 'Wat ik ook meegeef aan beleidsmakers: als je gaat nadenken over herstructurering, vergeet de stem van de jongeren niet.' ←

INFORMATIE

Patricia Wijntuin is onderzoeker bij het lectoraat *Organiseren van Verandering in het publieke domein* van de Hogeschool Utrecht.

Toine ter Berg studeert geschiedenis aan de Rijkuniversiteit Leiden en doet als stagiair bij Architectuur Lokaal onderzoek naar participatie en omgevingskwaliteit in Omgevingsvisies.

Middenterrein zicht op Rietveldwoningen | FOTO'S A. VAN DEN BERG

Lucernehof meerstammige boom

Middenterrein zicht op school en museum

Van prijsvraag naar pilot

In 2017 schreef de Coöperatieve Vereniging Energiek Nagele samen met Architectuur Lokaal de ontwerprijpvraag *Energielab Nagele* uit, op zoek naar plannen om het dorp te verduurzamen. Team *Nagele in Balans* won.

Hoe staat het er nu voor? KIRSTEN HANNEMA

Geld kun je maar een keer uitgeven, dus je moet het slim doen; dat begrijpen ze in Nagele. Toen het dorp in 2016 te horen kreeg dat het, ter compensatie van het windmolenpark dat aan de rand van de Noordoostpolder gebouwd werd, twintig jaar lang 10.000 euro zou krijgen, besloot men om dat ook in duurzame energie te investeren. Om te beginnen met zonnepanelen op het dak van het dorps huis. Daartoe werd de Coöperatieve vereniging Energiek Nagele opgericht, die in gesprek ging met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE). Nagele, in de jaren '50 ontworpen als het eerste modernistische dorp van Europa, is immers een jong monument, en dat mag je niet zomaar verbouwen.

Jong monument

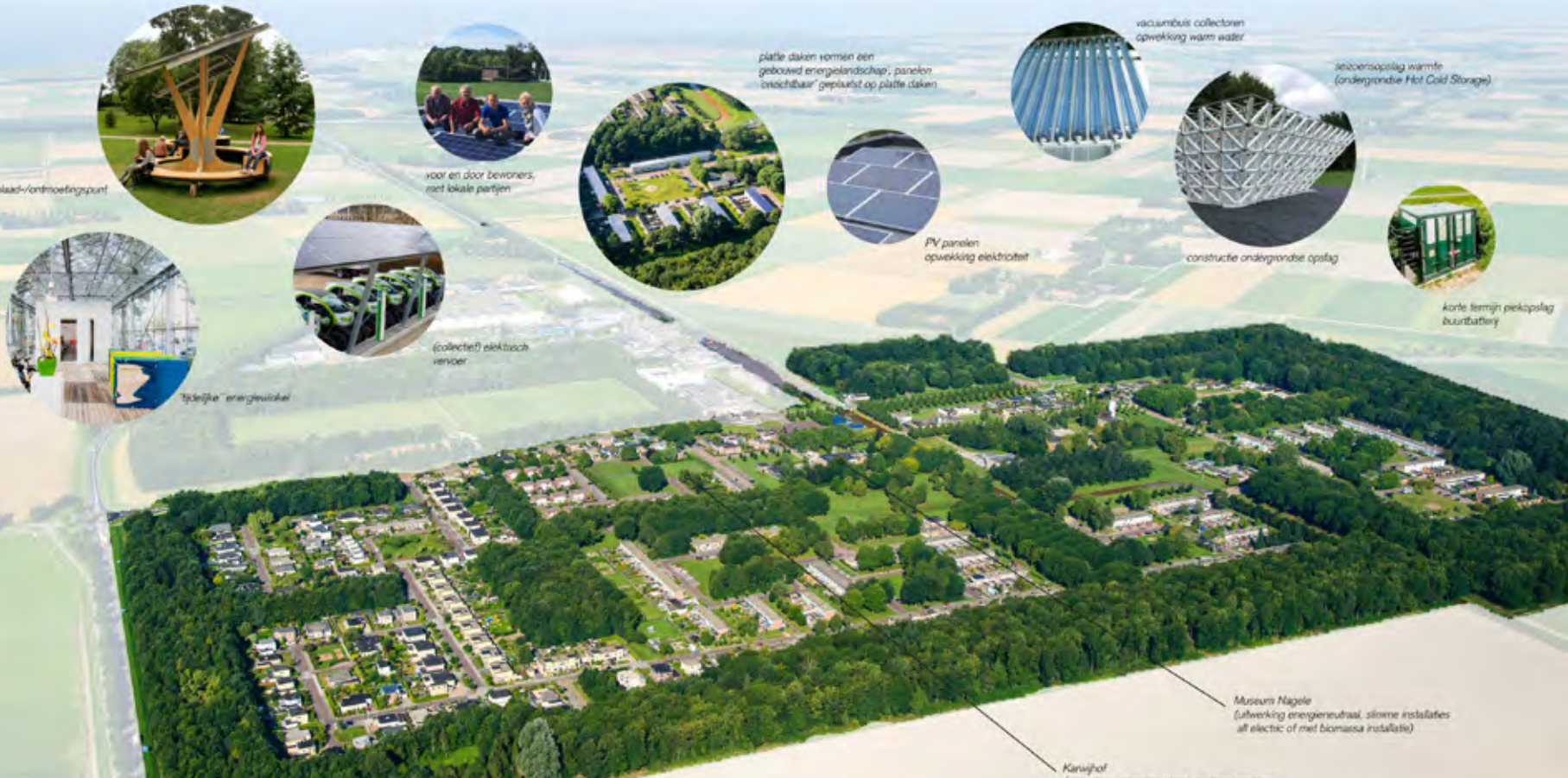
De RCE was enthousiast: een dorp, gebouwd als stedenbouwkundig experiment, dat zichzelf opnieuw wil uitvinden als proeftuin op het gebied van verduurzaming! Op

'Nagele is gebouwd als stedenbouwkundig experiment, dat zichzelf opnieuw wil uitvinden als proeftuin op het gebied van verduurzaming!'

aanraden van de RCE schreef de coöperatie samen met Architectuur Lokaal een ontwerprijpvraag uit. Plan *Nagele in Balans* werd als winnaar gekozen. Het team, onder

leiding van architect Margret Drok van bureau Sacon uit Zwolle, had het idee om - naast het compensatiebedrag - geld dat bewoners nu uitgeven aan hun energierekening, te investeren in zonnepanelen. 'Maar als je dat op de schaal van het dorp doet, ontstaat een disbalans tussen de zomer- en wintersituatie', legt Drok uit, 'en elektriciteit zo lang in accu's opslaan gaat niet. Met warmte kan dat wel.' Ze stelde voor om warmte, opgewekt met zonnecollectoren, op te slaan in een ondergrondse buffer, die gebouwd wordt met het bestaande systeem HoCoSto. Dat heeft als voordeel (ten opzichte van een warmtepomp) dat warmte op hoge temperatuur wordt aangeleverd, waardoor je met

Het winnende plan Nagele in Balans | AFBELDING SACON

bestaande radiatoren kunt verwarmen, waarbij de bouwkundige schil met eenvoudige middelen wordt geïsoleerd. Hierdoor leent het systeem zich bij uitstek voor de verduurzaming van jonge monumenten. De buffer past onder de hoven waaromheen de woningen in Nagele zijn gebouwd, de collectoren op de platte daken. De ingrepen zijn aldus onzichtbaar.

Proeftuin Aardgasvrije Wijken

Vlak na de bekendmaking van het resultaat van de prijsvraag, in maart 2018, lanceerde het Ministerie van Binnenlandse Zaken het programma Proeftuin Aardgasvrije Wijken. 'Aardgasvrij was niet ons doel, maar kon wel met dit plan', vertelt Rutger Bergboer, die destijds voorzitter was van de Coöperatie, en nu het project leidt vanuit het dorp.

'Het Rijksprogramma Proeftuin Aardgasvrije Wijken bracht het project in een stroomversnelling'

De Coöperatie besloot zich aan te melden, en haar aanvraag werd gehonoreerd. De regeling bracht het project in een stroomversnelling. 'Voor de prijsvraag hadden we globale berekeningen gemaakt om te tonen dat ons plan een haalbare *business case* had. Maar voordat er een schop in de grond kan, moet het systeem verder uitgewerkt en er nog meer gedetailleerd gerekend worden', legt Drok uit. 'De kosten voor deze *engineering* en een deel van de investeringen in de warmtebuffer en installaties kunnen we hiermee betalen.' Tegelijk werd de ambitie opgeschroefd. Bergboer: 'Het prijsvraagplan was uitgewerkt voor een woonhof van 50 woningen, de subsidieregeling gold vanaf 500 woningen; dat is heel Nagele. En het betekent dat we niet een maar tien buffers moeten bouwen.'

Pilot

Besloten werd te beginnen met een pilot-project, om de techniek en het proces uit te testen en eventuele kinderziektes op te sporen en te verhelpen. Het betreft een strook van acht huizen en het tegenovergelegen schoolgebouw, dat rijksmonument is. 'Die twee blokken zijn al complex genoeg', zegt Bergboer. Zo ontdekten ze dat de *Stimuleringsregeling Duurzame Energieproductie* (SDE+ subsidie) perceel gebonden is en minimaal 200 m² aan zonnecollectoren vereist. 'Omdat tussen de rij corporatiewoningen een huis zit dat in particulier bezit is, konden wij onze aanvraag niet doen. We vonden dat vreemd; bij wind- en zonneparken mogen meerdere percelen wel een systeem vormen; waarom niet bij warmtecollectoren? De warmte wordt immers opgeslagen in een buffer die onder één perceel ligt.' Met deze toelichting deden ze

alsnog een aanvraag, en inmiddels lijkt het probleem getackeld. Bergboer: 'Al kostte deze hobbel op de weg wel negen maanden.'

Warmtenet

Een andere kwestie is het warmtenet dat aangelegd moet worden tussen de buffer en de woningen. 'De warmte wordt in de woning verdeeld vanuit de plek van de - te verwijderen - Cv-ketel, die op de eerste verdieping hangt', legt Bergboer uit. 'Normaal gesproken komen de leidingen binnen vanuit de stoep, maar die openmaken is duur en veel gedoe. De adviseurs van HoCoSto hebben nu bedacht om ze via het dak binnen te leiden; daarin zit immers al een opening voor de pijp van de CV.' De pilot staat in de steigers, de hoop is dat de bouw van de eerste buffer eind 2020 kan beginnen. Bergboer: 'De prijsvraag heeft een positieve impact op het dorp, er kwamen veel mensen op de bijeenkomsten. Nu we met de pilot bezig zijn, spreken we vooral met de betrokken bewoners. Het dorp is in

afwachting van wat er gaat gebeuren.' Drok: 'We willen tastbaar resultaat laten zien. Daarmee wordt het ook makkelijker om investeerders aan te trekken voor de realisatie van de volgende buffers.'

Toekomstbestendig energiesysteem

Het volgende punt: wie gaat het warmtenetwerk beheren? Bergboer: 'Het idee is dat de coöperatie het beheer op zich neemt, maar

'De prijsvraag heeft een positieve impact op het dorp'

het is een forse taak om de energievoorziening van het hele dorp te verzorgen en alle rekeningen te versturen. We onderzoeken nu hoe we het eigenaarschap precies gaan invullen.' Drok: 'Maar de kern van ons plan staat nog steeds: met de huidige energielast een toekomstbestendig, oneindig duurzaam en betaalbaar energiesysteem maken, voor en door bewoners.' ←

Karwijhof | FOTO HET NIEUWE INSTITUUT, BEWERKING SACON

INFORMATIE

In de rubriek **En de winnaar is...** belichten we het verloop en de weg naar realisatie na afsluiting van een ontwerpprijsvraag.

Kirsten Hannema is architectuurcriticus en -journalist. Ze werkt voor De Volkskrant en vakbladen als *ArchitectuurNL* en *Museumtijdschrift*.
www.hannemaaboutarchitecture.eu

Rutger Bergboer is projectleider Coöperatieve Vereniging Energiek Nagele
www.energieknagele.nl

Margret Drok is architect en duurzaamheidsspecialist bij Sacon, Architectuur, Stedenbouw en Landschap
www.sacon.nl

Meer informatie over de ontwerpprijsvraag Energielab:
arch-lokaal.nl/nagele-off-the-grid-plan-nagele-balans-wint-prijsvraag-energielab-nagele

FOTO SVP ARCHITECTUUR EN STEDENBOUW

Sta open voor het experiment

Co-creatie in Olstergaard

In december stemde de gemeenteraad van Olst-Wijhe in met het plan voor de natuurinclusieve woonwijk Olstergaard. De nieuwbouwuurt is ontworpen met toekomstige bewoners die veel invloed kregen op de verkaveling en spelregels voor de verschillende deelgebieden. 'We hebben er alle vertrouwen in dat ze de juiste keuzen maken binnen de kaders die we hebben bepaald.' Een gesprek met wethouder Marcel Blind van de gemeente Olst-Wijhe. JACO BOER

Het landschap ten zuiden van Olst, een dorp op twaalf kilometer van Deventer, ligt er vredig en stil bij. Kleine boomgaarden en akkers, omgeven door houtwallen, wisselen elkaar af achter de hoge dijk van de IJssel. Hier en daar staat een boerderij maar van de nieuwbouwuurt die hier in de komende jaren moet verrijzen, ontbreekt nog ieder spoor.

Toch ging de gemeenteraad van Olst-Wijhe op 2 december akkoord met de aanleg van Olstergaard, een nieuwe buurt op 3,5 hectare grond verdeeld over een kleine tachtig bouwkvavels. Niet alleen particulieren maar ook bouwgroepen en een lokale woningcorporatie gaan er huizen bouwen, in alle denkbare maten en prijzen. Er komen

vrijstaande villa's maar ook rijtjeswoningen en *tiny houses*. De woningen worden niet alleen duurzaam en circulair, maar zijn dadelijk ook omringd door opvallend veel groen. 'De overgang tussen de natuurlijk ingerichte tuinen en het openbaar gebied verloopt daardoor heel natuurlijk', legt verantwoordelijk wethouder Marcel Blind uit.

ONTWERPSCHETSEN SVP ARCHITECTUUR EN STEDENBOUW

Ervaringen

De locatie, waar Olstergaard verrijst, was aanvankelijk bedoeld voor de uitbreiding van een naastgelegen nieuwbouwwijk. Maar de economische crisis zette een streep door die plannen. Toen de vraag naar woningen - met een focus op twee-onder-één kappers - weer aantrok, besloot de gemeente de ontwikkeling van het gebied anders aan te pakken. 'De afgelopen jaren is er veel veranderd op het gebied van participatie en duurzaamheid.

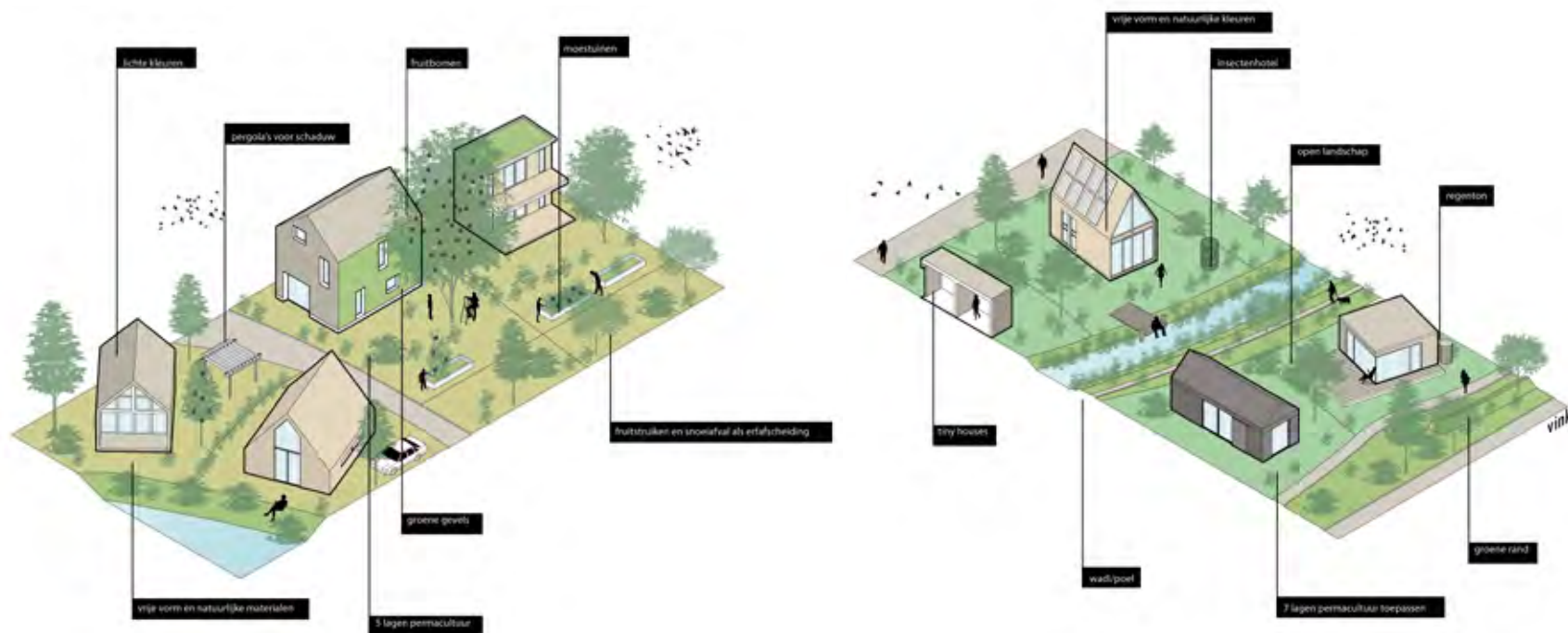
'Het parkeren verdween op verzoek van de bewoners naar de randen van de buurt'

Bovendien wilden we voortbouwen op de ervaringen die we na de crisis hadden opgedaan met twee idealistische woningbouwprojecten van onderop,' aldus Blind (zie kader op pagina 12).

Groen casco

De gemeente vroeg het Amersfoortse bureau SVP architectuur en stedenbouw dan ook om het stedenbouwkundig plan voor Olstergaard in nauwe samenwerking met toekomstige bewoners op te stellen. De basis bestaat uit een groen casco waarin bestaande bomen, struweel en houtwallen zijn opgenomen en die de mal vormt voor de gebiedsontwikkeling. SVP voegde er een aantal →

→ ordeningsprincipes aan toe, zoals de oriëntatie van de woningen en de locatie van de wadi's. Het parkeren verdween op verzoek van de bewoners naar de randen van de buurt en in het middengebied kwamen onverharde en slingerende paden - de één wat breder en belangrijker dan de ander. Het bureau maakte vervolgens met de bewoners

met op de ene plek een accent op cultuur-historie terwijl elders ecologie of voedselrijkdom het karakter bepaalt. 'Dat proces verliep redelijk organisch. Er ontstond vanzelf een zekere clustering zodat de villa's dadelijk niet tussen de *tiny houses* staan.'

woning ook zo duurzaam en circulair mogelijk bouwen. Hoe dat precies wordt ingevuld, laat Blind grotendeels aan de bewoners over. 'De innovaties op die terreinen gaan zo snel dat we toekomstige gebruikers meer tijd gunnen om dat uit te zoeken. We hebben er alle vertrouwen in dat ze de juiste keuzen maken binnen de kaders die we hebben bepaald.'

'Hoe de wijk er precies uit komt te zien, blijft nog even een verrassing'

een proefverkaveling op basis van hun wensen, behoeften en financiële mogelijkheden. De één wilde graag naast zijn huis voedsel verbouwen, de ander zag zijn woning liever in een rij langs een bestaande straatweg liggen. In combinatie met de kenmerken van de verschillende deelgebieden ontstonden zo drie verschillende woonsferen

Gedeelde ambities

De woonsferen werden uiteindelijk de basis voor een set van spelregels waaraan toekomstige kavelbouwers zich in de verschillende deelgebieden moeten houden. Op die manier wordt de ruimtelijke kwaliteit van Olstergaard bewaakt. Met bewoners werd gezocht naar gedeelde ambities en manieren om deze te realiseren. Zo kwam er een maximumpercentage van verharding op een kavel en werd de locatie en het karakter van erfafscheidingen vastgelegd. Wie dadelijk in Olstergaard wil wonen, moet zijn

Stikstofcrisis

Door de stikstofcrisis heeft de gemeente het bestemmingsplan voor Olstergaard nog niet ter inzage gelegd. De nieuwe buurt ligt dichtbij een Natura 2000-gebied en loopt daardoor vertraging op. Toch hoopt Blind dat dit jaar de schop de grond in kan voor de eerste bouwwerkzaamheden. Hoe de wijk er precies uit komt te zien, blijft dus nog even een verrassing. Blind hoopt zelf dat de bouwstijlen niet al teveel af zullen wijken van wat er al staat. 'Met Olstergaard wil ik een brug slaan tussen de traditionele woonwijk en de duurzame buurt van de toekomst.' Hij is ervan overtuigd dat ook andere gemeenten deze vorm van gebiedsontwikkeling kunnen toepassen. Zolang ze maar uitstralen dat ze openstaan voor het experiment. 'Zorg er wel voor dat je gemeenteraad en ambtelijk apparaat goed zijn voorbereid op zoveel flexibiliteit. Anders gaat het snel mis.' ←

Proeftuin voor nieuwe woonconcepten

Olst-Wijhe staat tot buiten de gemeengrenzen bekend als proeftuin voor vernieuwende woonconcepten. Dat heeft het dorp vooral te danken aan een bevolgen bouwgroep die er in 2014 een ecobuurt met 23 zogenaamde aardehuizen bouwde. De goed geïsoleerde woningen hebben muren van stobalen of met aarde gevulde autobanden en wekken hun eigen stroom op. Afvalwater wordt in een rietbed gezuiverd en eten komt deels uit de eigen tuin. In 2017 volgde het Vriendenerf, een bouwgroep van senioren die in Olst twaalf duurzame woningen rond een gemeenschappelijke tuin realiseerden. De bewoners delen er verschillende voorzieningen met elkaar, zoals een was- en droogruimte, een klusschuur, een hobbyzaal en een gemeenschappelijke logeerkamer met sanitair.

De experimentele projecten vielen in het Sallandse dorp niet bij iedereen in de smaak. Zo kreeg de gemeente van sommige dorpingen het verwijt dat er met twee maten werd gemeten toen, tegen de afspraken in, de dakkoepels van de aardehuizen niet begroeid raakten. Bewoners begrepen niet waarom de gemeente er niet tegen optrad terwijl ze zelf wel een boete kregen als ze hun caravan te lang op de oprit parkeerden. Bij de Vriendenhof was er vooral gemor over het aantal woningen dat twee keer zo hoog werd als oorspronkelijk was gepland. Bij de gemeente is er wel begrip voor die geluiden maar zij wijst op het feit, dat beide projecten ook voor nieuwe dynamiek in het dorp hebben gezorgd.

INFORMATIE

Jaco Boer is zelfstandig journalist/docent/uitgever en publiceert in verschillende vakbladen op het gebied van woningbouw en ruimtelijke ordening, waaronder RO Magazine en NUL20.
www.jacoboer.nl

‘Wie hier woont, moet verantwoordelijkheid dragen’

Willem Hein Schenk, stadsarchitect in Haarlem

Willem Hein Schenk | Foto GEMEENTE HAARLEM

De gemeente Haarlem heeft een lange traditie van stadsarchitecten en stadsbouwmeesters. Nadat Max van Aerschot ruim tien jaar stadsbouwmeester is geweest, heeft het College van B&W van Haarlem Willem Hein Schenk in mei 2019 voor een periode van drie jaar benoemd als diens opvolger, nu met de functietitel ‘adviseur’. Schenk licht zijn ambities toe.

MARK HENDRIKS

Wat doet een stadsarchitect?

‘Volgens de werkomschrijving ben ik adviseur, die gevraagd en ongevraagd zijn mening geeft over de ruimtelijke kwaliteit van Haarlem. Let wel: dat wordt breed opgevat. Zo dien ik mij ook te bemoeien met de impact van bijvoorbeeld de energietransitie, of hoe we tot een inclusieve stedenbouw komen.’

Betekent dit dat u er continu mee bezig bent om de gemeente te vertellen hoe ze het anders en beter kan doen?

‘Nee, nee, absoluut niet. Ik probeer juist naast de gemeente te staan en vooral via de gemeentelijke organisatie dingen voor elkaar krijgen. Na bijna 30 jaar bij een bureau te hebben gewerkt (Schenk was partner bij De Zwarte Hond, red.) heb ik in deze functie de kans om in

‘Misschien moet de omgevingsvisie het Panorama voor Haarlem zijn’

de keuken te kijken bij een publieke opdrachtgever, een partij die architecten en andere marktpartijen opdrachten verleent. Hoe kun je dat zo organiseren dat hun werk ook zo veel mogelijk oplevert? Het afgelopen jaar heb ik me dan ook verdiept in het ambtelijk apparaat. Waar zitten mensen met visie, hoe wordt gewerkt, welke kennis is bruikbaar?’

U bent toch geen organisatieadviseur?

‘Maar ook geen orakel dat af en toe binnen loopt en waar iedereen naar moet luisteren. Als ik zaken voor elkaar wil krijgen, moet ik het vertrouwen van de ambtenaren hebben; uiteindelijk moeten we samen aan die stad werken. Dat betekent dat ik soms mijn visie geef op hoe een stedelijke ontwikkeling moet verlopen. Maar het meest ben ik bezig met mensen op het juiste spoor te zetten, met nieuwe manieren van werken, met het voorschotelen van inspirerende referenties, met de wijze waarop ambtenaren de wethouder van informatie voorzien.’

Wat kan beter?

‘In de stad lopen tal van mensen rond met initiatieven en ideeën. Dat juich ik toe, zeker in het kader van de aanstaande Omgevingswet. Maar als zo’n initiatiefnemer met zijn idee bij de gemeente aanklopt, krijgt hij of zij van allerlei afdelingen separate reacties. Dat moet anders. Ik wil die verkokering tegengaan door zogenoemde stadstafels, waar initiatiefnemers hun voorstel presenteren en wij bij de gemeente met een integrale blik reageren en het idee van inspiratie voorzien. Wat vinden we ervan? Wat doet het voor de opgaven waarvoor de stad staat? Brengt het Haarlem verder?’

De omgevingsvisie zou zo’n integraal verhaal kunnen zijn, maar zijn die visies in de praktijk niet vaak zelloze epistels die ‘over de stad heen’ gaan?

‘Ik wil de Haarlemse variant juist vullen met verbeelding en inspiratie. Daarbij neem ik Kopenhagen graag als voorbeeld. Daar gelden voor elk bouwproject drie duidelijke ontwerpvoorwaarden: het project moet te maken hebben met de identiteit van →

→ de plek, het moet samenleven en gemeenschapsvorming in de hand werken, en het moet toekomstbestendig zijn.’
Om te beginnen heb ik vorig jaar een bijeenkomst georganiseerd over hoe verschillende vraagstukken zich tot elkaar verhouden. Wat is nodig met betrekking tot mobiliteit, burgerparticipatie of energie, en waar wringt dan de schoen? In de omgevingsvisie moeten we opgaven met elkaar in verband brengen, en tot een wervend verhaal komen waarmee we de bevolking in beweging krijgen. Ik maak graag de vergelijking met Panorama Nederland, de visie die het College van Rijksadviseurs heeft gepresenteerd als een gezamenlijk verlangen naar een beter Nederland. Misschien moet de omgevingsvisie het Panorama voor Haarlem zijn.’

En waar verlangen de Haarlemmers naar?

‘Nou, ik heb ontdekt dat een groot deel van bevolking heel tevreden is. Niet zo gek ook: een historische binnenstad, een hoog voorzieningenniveau, veel cultuur, mooie buitenwijken die overlopen in de binnenduinrand. Velen van hen zitten dus niet te wachten op grote veranderingen. Het is daarbij interessant om te weten dat veel van mensen uit Haarlem in Amsterdam werken of daar graag verblijven;

‘Het afgelopen jaar heb ik me verdiept in het ambtelijk apparaat’

sommigen lijken zich zelfs Amsterdamer te voelen. Terwijl ik denk: als je hier woont, moet je ook hier verantwoordelijkheid dragen, betrokken zijn bij hoe Haarlem zich ontwikkelt en bij wat nodig is om de stad beter te maken.’

Haarlem is dus toch een buitenwijk van Amsterdam?

‘In zekere zin wel. In de woningbouwopgave van rond de 10.000 woningen ligt de nadruk dan ook op sociale huur en goedkope prijsklassen, juist omdat die categorieën ontbreken en mensen met een laag of middeninkomen hier geen huis kunnen vinden. Op den duur is dat funest: dan verhuist de verpleger uit het Spaarnegasthuis naar Zaandam en wellicht gaat hij daar uiteindelijk ook werken.’

Waar moeten die woningen zoal komen?

‘Er zijn acht ontwikkelzones aangewezen, die soms al op streek zijn en soms aan het begin staan. Vooral in laatste gevallen kan ik mijn invloed laten gelden, door ambities aan te scherpen, door accenten te leggen. Zoals Oostpoort, dat wat mij betreft van een zielloos

bedrijventerrein aan de rand moet uitgroeien tot een gemengd stadsdeel waar bedrijvigheid en wonen hand in hand gaan, waar reuring ontstaat. Door woningbouw - een goede mix van betaalbare appartementen - kan een mooie stadsentree ontstaan en krijgt het bedrijventerrein een heuse opknapbeurt.’

Waarom heeft u gesolliciteerd op deze functie?

‘Ik zei al dat ik gefascineerd ben door hoe we ontwikkelingen, zeker in deze tijd van grote opgaven, voor elkaar krijgen. Wij kunnen als

‘Ik ben gefascineerd door hoe we ontwikkelingen, zeker in deze tijd van grote opgaven, voor elkaar krijgen’

professionals, beleidsmakers en bestuurders wel zeggen wat goed is voor de mensen (zoals een windmolen, een lage parkeernorm auto meer sociale huur), maar zo werkt het niet. Wat is dus nodig om mensen mee te krijgen?

Het boek *Out of the Wreckage* van de Britse schrijver George Monbiot was een eyeopener. Hij stelt dat het neoliberalisme is uitgewerkt en we op zoek moeten naar een nieuw verhaal. Een verhaal van *commons*, over hoe we samen en op basis van een gemeenschappelijk verlangen oplossingen vinden voor de vraagstukken van deze tijd.’

Zoals de stadstafel.

‘Zoals de stadstafel, ja. In feite een *common* op kleine schaal, waarmee je samen aan de stad werkt.’ ←

INFORMATIE

Willem Hein Schenk was van 1992 tot 2019 architect-partner van De Zwarte Hond. In de jaren 2011 -2015 was hij voorzitter van de Branchevereniging van Nederlandse Architectenbureaus BNA.

Mark Hendriks werkt als journalist, redacteur en auteur op het gebied van ruimtelijke ordening, stedenbouw en landschapsarchitectuur.
www.tekstlandschap.nl
Een overzicht van de stadsarchitecten en -bouwmeesters in Nederland is te vinden op arch-lokaal.nl/netwerken/bouwmeesters-netwerken

BOUWMEESTERS

Stadsbouwmeesters en stadsarchitecten

Door de eeuwen heen zijn stadsbouwmeesters actief geweest in de Nederlandse steden; veel gemeenten hadden een eigen stadsbouwmeester. Meestal waren dit architecten die ook gebouwen voor de stad ontwierpen. De ontwerptaak van deze stadsarchitecten is, mede in de context van de aanbestedingswetgeving, weggevallen. In de loop der tijd is de functie ontwikkeld tot een (onafhankelijke) architect met een brede adviestaak op het gebied van ruimtelijke kwaliteit van de gemeente, die voor bepaalde tijd werd aangesteld door het gemeentebestuur. De benaming ‘stadsbouwmeester’ is in 2007 in de Woningwet opgenomen. Daarin is bepaald dat een gemeente ervoor kan kiezen om een ‘stadsbouwmeester’ in plaats van een welstandscommissie advies te laten uitbrengen over bouwvergunningaanvragen. Sindsdien

zijn er gemeenten die van deze mogelijkheid gebruikmaken, dan wel een dergelijke adviseur vanuit een welstandsorganisatie inhuren.

Bouwmeesters van het rijk, de provincies en het spoor

Ook provincies kiezen sinds 2004 steeds vaker voor (onafhankelijke) adviseurs over ruimtelijke kwaliteit. Na een positieve evaluatie is de provincie Zuid-Holland op zoek naar een nieuwe, inmiddels vierde, onafhankelijke provinciaal adviseur. Het aantal provincies dat niet kiest voor een individuele adviseur maar voor een advies-teams is de afgelopen jaren toegenomen. Met deze keuze volgen zij in de opzet van een adviescollege, zoals de Rijksbouwmeester dat in 2000 met het College van Rijksadviseurs in het leven heeft geroepen. Het CRa wordt ondersteund door het Atelier Rijksbouwmeester. Per september 2020

wordt gezocht naar een nieuwe Rijksbouwmeester, als opvolger van Floris Alkemade. Hiernaast is er vanaf 1953 een Spoorbouwmeester. In 2001 richtten NS en ProRail het Bureau Spoorbouwmeester op.

Stadsbouwmeester Amsterdam

De gemeente Amsterdam is van plan om (opnieuw) een stadsbouwmeester aan te stellen. De stad heeft sinds 1967 geen bouwmeester meer, maar daar gaat mogelijk verandering in komen. In 2017 deed de Amsterdamse Kunstraad in de publicatie De stad is nooit af aanbevelingen over hoe om te gaan met de drukte in de stad. Eén van de aanbevelingen was het aanstellen van een stadsbouwmeester, om onder meer bij stadsuitbreiding integraal denken te bevorderen en de kwaliteit van de architectuur te bewaken. Het idee is dat de stadsbouwmeester, net als de Rijksbouwmeester, kan

TEKENING DE BEELDVORMERS, IN OPDRACHT VAN DE AMSTERDAMSE KUNSTRAAD

beschikken over een budget, een eigen organisatie en een horizon van zeven jaar. In vervolg hierop heeft het nieuwe stadsbestuur in zijn coalitieakkoord vastgelegd dat Amsterdam weer een stadsbouwmeester krijgt. Over de vraag wat deze stadsbouwmeester zou gaan doen, organiseerden ARCAM en de Amsterdamse Kunstraad in de afgelopen jaren twee debatten. Naar aanleiding hiervan publiceerde Jaap Jan Berg een verslag over het debat in 2018 en dat in 2020 op ArchiNed. Bij het laatste debat Niets doen is geen optie verscheen het essay Op zoek naar een stadsbouwmeester? van journalist en sociaal geograaf Floor Milikovski.

Stadsstedenbouwer Den Haag

In Den Haag, waar sinds langere tijd wordt gewerkt met een stadsstedenbouwer, is deze positie nu vacant. Afhankelijk van de tijdgeest of de stedelijke opgaven vond voorheen super-visie plaats vanuit een onafhankelijke, externe positie of vanuit een meer interne rol. De eerdere stadsstedenbouwers adviseerden het College van B&W en ondersteunden de stedelijke diensten met oog op ruimtelijke kwaliteit. PlatformSTAD organiseerde begin dit jaar het stadsgesprek Gezocht: Stadsstedenbouwer m/v met als ondertitel Onafhankelijk adviseur en /of stevige interne dienst.

De discussie was gericht op de vraag wat een stadsstedenbouwer, als onafhankelijk adviseur dan wel een stevige interne dienst, daarin kan betekenen, en welke functieprofiel en positie daarbij zouden passen. 'Nu Den Haag voor een grote verdichtingsopgave staat en voor uitdagingen als het gaat om klimaat, bereikbaarheid, economie en samenleven in de stad, is goed ontwerp van de stad belangrijker dan ooit. Dat vraagt om visie en regie. Om samenwerking tussen gemeente, ontwikkelaars, woningcorporaties en ontwerpers. En om afstemming tussen Den Haag en de regio.'

Volwassen stad verdient volwassen afdeling Stedenbouw, het verslag van het stadsgesprek bestaat uit vijf aanbevelingen: (1) werk in wijk, stad en regio aan samenhang en identiteit, (2) installeer een team regio-regisseurs of 'Atelier stadsbouwmeester', (3) versterk (de positie van) de afdeling stedenbouw en planologie, (4) waarborg een duidelijk onafhankelijke positie, en (5) maak stadsontwikkeling zichtbaar en bespreekbaar.

Bouwmeestersplatform

Architectuur Lokaal richtte in 1993 een platform op voor uitwisseling van ervaringen en inzichten van en over stadsarchitecten, stadsbouwmeesters en provinciaal adviseurs ruimtelijke kwaliteit. Nadat de Rijksbouw-

Bouwmeesters bijeen in Scheveningen, november 2019 | Foto's MARTIJN BEEKMAN

meester hier in 2009 bij aansluiting organiseren Architectuur Lokaal en het College van Rijksadviseurs regelmatige gezamenlijk bijeenkomsten met en voor de bouwmeesters. (CJ) ←

Samen maken we de toekomst

Participatie en de Omgevingswet

Een motie tijdens de bespreking van het *Invoeringsbesluit Omgevingswet* in de Eerste Kamer, maakt dat overheden dit jaar nog participatiebeleid moeten opstellen. Althans zo lijkt het. Deadlines zijn nog niet gesteld. Maar de gemeente Doetinchem is al een tijdje bezig met de verkenning hoe participatie in het beleid kan worden verankerd.

Tegelijkertijd mocht de gemeente zich verheugen in de warme belangstelling van de Rekenkamer, die een onderzoek uitvoerde naar hoe de gemeente omgaat met participatie. Dat prikkelt alle betrokkenen des te meer, aldus Yana van Tienen, strategisch adviseur van de gemeente Doetinchem. YANA VAN TIENEN

Participatie is al jaren een begrip in onze gemeente. Er is door de laatste twee colleges aandacht aan geschonken in de coalitie-akkoorden en we hebben het al veel in de praktijk toegepast. Inmiddels hebben we een flinke dosis ervaring. Genoeg om een gereedschapskist te kunnen vullen en participatie als essentieel onderdeel op te nemen in ons *Koersdocument Omgevingswet*.

'Participatie gedijt als er kaders zijn en de opstelling van de overheid transparant is'

Zo'n beleidsstuk zegt veel over ambities en grondhouding, maar de komende jaren wordt het spannend hoe we participatie echt een structurele plek kunnen geven. Ook daar waar de uitkomsten ongewis zijn of moeilijk te vertalen. Want dat participatie een onvoorspelbaar karakter heeft met alle consequenties van dien, is mij de afgelopen jaren wel duidelijk geworden.

De fut eruit

Het transformatieproces in De Veentjes is wat mij betreft een sprekend voorbeeld geweest van hoe participatie een succes kan zijn, ondanks grote belangentegenstellingen en weinig vertrouwen in de overheid. De opgave was hier ingewikkeld. We hadden te maken met een woon- en werkbuurt waar al lange tijd de fut uit was. Zo dicht bij ons centrum en toch niet vindbaar. Zo omgeven door groen en toch zonder wandelaars. Zo rijp voor ontwikkeling, maar toch nooit echt

aangepakt. Tegelijkertijd moesten we aan de slag met de Terborgseweg, de verbindingroute tussen het station en ons centrum. En net als in De Veentjes was winkelleegstand daar het centrale thema. De leegstaande winkelplint in De Veentjes wordt momenteel getransformeerd naar unieke huurappartementen en als ik het in de tijd kan matchen met de verkoop van mijn huis, dan hoop ik er zelf een paar jaar te gaan wonen. Het project heeft mijn hart gestolen. Bij de Terborgseweg is de openbare ruimte opgeknapt en de looper naar het centrum is daarmee uitgelegd. De vastgoedeigenaren investeren weer in hun panden en de meeste lege plekken zijn opgevuld. En ik durf te zeggen: deze plannen zijn tot stand gekomen op basis van een goed participatieproces.

Kiezen en delen

Het maken van keuzes, het nemen van lastige beslissingen, het doorpakken in een subsidietraject, het geduld hebben in afwachting van de uitspraak van de Europese Commissie. Dit was allemaal niet gelukt als we niet het gevoel hadden dit voor onze inwoners te doen. En de inwoners hadden ons die steun niet gegeven als we in het begin van het project niet heel helder waren geweest over onze doelstellingen en de voorliggende opties.

Als gevolg van regionale afspraken moesten we terug in vierkante meters detailhandel en hadden we nauwelijks ruimte voor woningbouw. Dit was een gegeven voor het participatieproces en betekende dat we slechts in één van de gebieden het winkelen konden behouden

De stakeholdersmarkt over de Omgevingswet | Foto's GEMEENTE DOETINCHEM

Een informatieve raad

De stakeholdersmarkt over de Omgevingswet

en in één van de gebieden konden gaan wonen. En dat nieuws brachten we vanaf dag één. Het was kiezen of delen en dat gebeurde. Ook al deed het pijn bij de overgebleven winkeliers die moesten verhuizen. Ook al vroeg het om extra investeringen van de winkeliers

‘Dat wat we van onze burgers vragen, moeten we zelf ook naleven’

die konden blijven. En ook al moesten we ons kleine reservepotje woningbouw aanbreken en een flink bedrag vrij maken voor een investering in de openbare ruimte.

Participatie en de Omgevingswet

Terug naar de participatie onder de Omgevingswet; we zullen nog heel veel verschillende situaties gaan tegenkomen. Was participatie tot nu toe nog een instrument waar je voor kon kiezen als het project er geschikt voor was of de projectleider er affiniteit mee had: vanaf morgen gaat het er overal en altijd bij horen. Daar waar het de mensen niet boeit wat je met hun omgeving doet. Daar waar de mensen bij voorbaat tegen zijn. En daar waar de mensen zich verenigen en het idee van de gemeente dusdanig bewerken dat het als een boemerang van vreemde elementen terug komt.

En dan is er natuurlijk ook nog de participatie bij het indienen van een vergunning: participatie als indieningsvereiste. Tot nu toe hoefde de gemeente alleen maar de vraag aan de initiatiefnemer te stellen of hij of zij aan participatie had gedaan. Het is de vraag of dat er na het aannemen van de motie nu anders uit gaat zien? Binnen onze gemeente vinden we in elk geval wel dat dit onderdeel meer invulling moet krijgen. Onze raadsleden zijn nuchter en beginnen bij het standpunt dat burens volwassen genoeg zouden moeten zijn om elkaar te informeren en rekening met elkaar te houden. Maar waar begint dan de noodzaak om als gemeente de participatie te stimuleren? Te faciliteren? Is dat bij de aanvraag om die monumentale boom te kappen? Of bij het plaatsen van een mantelzorgunit in de achtertuin? Of willen we ons er alleen maar mee bemoeien bij de grote onderwerpen zoals de aanleg van een zonnepark, of het vestigen van

een zorginitiatief waarvan de nodige impact is te verwachten voor de omwonenden?

Kaders stellen

Eén ding is mij wel duidelijk geworden bij de voorbereidende schermutselingen. Dat wat we van onze burgers vragen, moeten we zelf ook naleven. De ervaring met De Veentjes heeft me ook bevestigd in de denklijn dat participatie gedijt als er kaders zijn en de opstelling van de overheid transparant is.

Daar waar we kaders kunnen stellen moeten die er zijn om te beschermen, te leiden, maar vooral ook te helpen bij het maken van keuzes. Duidelijkheid geven wat bespreekbaar is en wat niet of in mindere mate, dat is onontbeerlijk als je een goed participatieproces wilt organiseren. En hoe je ook je best doet, er zullen altijd mensen ontevreden huiswaarts keren. Een goed participatieproces betekent immers nog niet per definitie dat een initiatief ook gehonoreerd kan worden.

Samen maken we de toekomst

Er is één ding wat ik van de daken zou willen schreeuwen, maar waarvan ik niet weet of en hoe dit te formaliseren is. *Samen maken we de toekomst*. Maar zonder vertrouwensbasis en de bereidheid om over en weer te luisteren én aan te nemen, leidt participatie niet tot

‘Zonder vertrouwensbasis en de bereidheid om over en weer te luisteren én aan te nemen, leidt participatie niet tot een beter verhaal’

een beter verhaal. Dan kunnen we onze protocollen nog zo goed doorlopen, maar dan blijven bij een juridisch planologische afweging andere factoren dan participatie de doorslag geven. Dat besef zal onder de Omgevingswet hopelijk doorsijpelen tot in de haarvaten van onze samenleving. Ik wil dit proces nog wel een tijdje meemaken als actieve deelnemer. ←

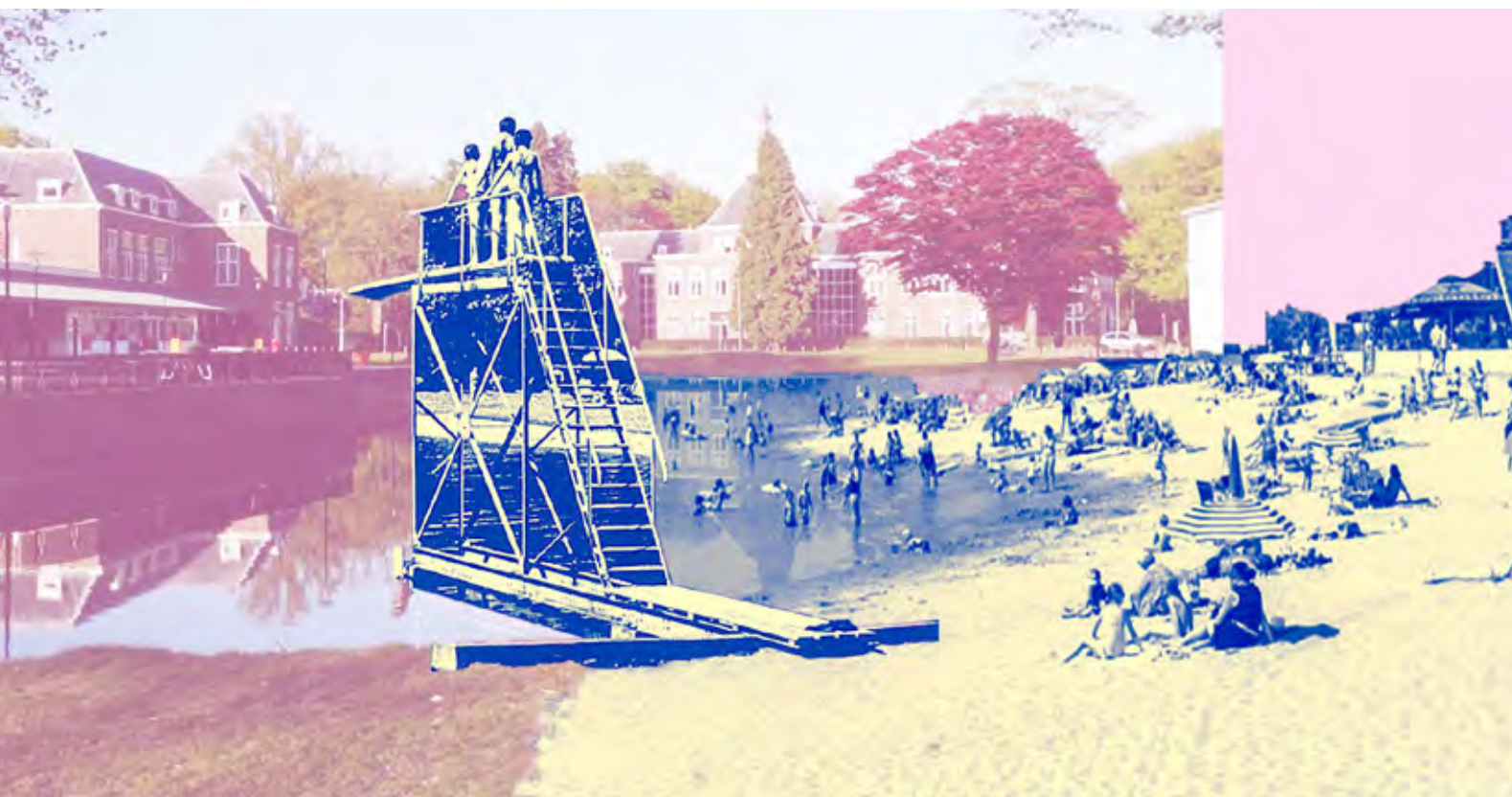
Workshop in De Veentjes

INFORMATIE

In de rubriek **De Omgevingswet** belichten we inspirerende voorbeelden over de totstandkoming van een omgevingsvisie.

Yana van Tienen MSc is strategisch adviseur bij de gemeente Doetinchem www.doetinchem.nl

COLLAGES KORNELIA DIMITROVA

De **community** voor mentale kracht

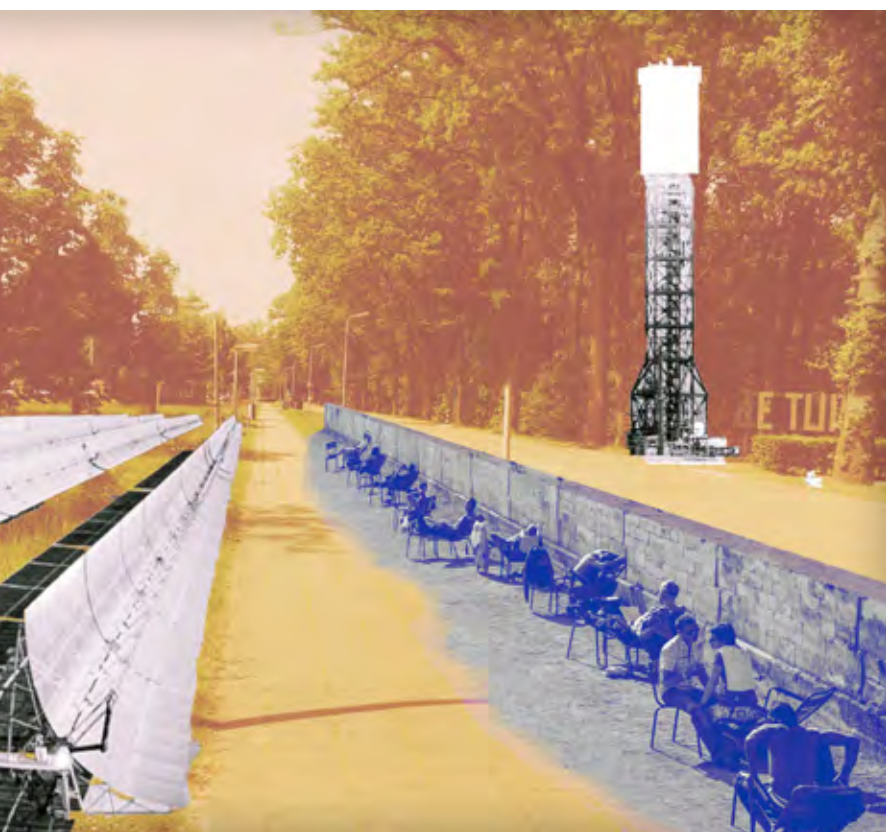
Toekomstscenario's voor de transformatie van GGzE instelling landgoed De Grote Beek tot een voorbeeldproject op het gebied van duurzaamheid en cliëntgerichte helende omgeving. JULIETTE BEKKERING

Landgoed De Grote Beek is een uniek groengebied van ruim 110 hectare waar de zorginstelling Geestelijke Gezondheidszorg Eindhoven (GGzE) sinds 100 jaar haar thuisbasis heeft. Vanuit het landgoed wordt met ruim 2000 medewerkers zorg verleend aan zo'n 13.000 cliënten. Het landgoed bestaat voor ruim de helft uit bos en ligt binnen de Ring van Eindhoven. Het landgoed vervult een belangrijke functie voor de regio, niet alleen voor GGzE met haar patiënten en werknemers, maar ook als stadspark en groene long voor de gehele stad. Op het terrein staan 68 gebouwen met een totaal oppervlak van 80.000 m².

Open community

GGzE heeft grote ambities: enerzijds op het gebied van duurzaamheid en anderzijds om zich te ontwikkelen tot voorbeeldproject voor een "helende omgeving" gebaseerd op het gedachtengoed van de Planetree Foundation. Daarbij wordt uitgegaan van een integrale visie op mensgerichte zorg, waarbij cliënt/patiënt, naasten en medewerkers centraal staan⁽¹⁾. In het verlengde daarvan wil GGzE een veel laagdrempeliger zorgaanbod realiseren door te voorzien in activiteiten en programma's voor een veel grotere doelgroep en het gebied open te stellen voor publiek. GGzE heeft het Planetree certificaat en heeft het *Green Deal Gezondheidssector Eindhoven* ondertekent met als doel om een voorbeeldfunctie te vervullen op het gebied van duurzaamheid en innovatie.

De ontwikkeling van intra- naar extramurale zorg leidt ertoe dat het landgoed zich van een 'gesloten' groene enclave aan de rand van de stad transformeert naar een 'Open Community'. Momenteel zijn er rond de 600 bedden op het landgoed, terwijl er ruim 13.000 cliënten zorg ontvangen. Enkele jaren geleden is de openheid van het gebied

al vergroot door de verwijdering van de hekken waardoor het in een keer ontsloten werd voor een veel grotere groep mensen: naast cliënten en personeel ook voor recreanten en externe ondernemers. Tegelijkertijd werd het van een besloten verblijfsplek, waar cliënten in afzondering woonden, juist een open plek voor ontmoeting. Daarmee is het een thuisbasis geworden voor grote groepen cliënten die hier overdag heen komen om zorg te ontvangen en allerlei activiteiten te ontplooiën. De oorspronkelijke eisen die er aan het terrein en het vastgoed gesteld werden, zijn daarmee radicaal veranderd.

Central Park Eindhoven

Een jaar geleden ben ik samen met Kornelia Dimitrova vanuit de faculteit Bouwkunde van de TU/E gestart met het ontwerpend onderzoek *Toekomstscenario's voor een duurzame transformatie van landgoed De Grote Beek tot een innovatieve groene community voor mentale kracht* (2). Het doel van het onderzoek ligt in de bovenstaande twee ambities van GGzE. Enerzijds gaat het om de ontwikkeling van scenario's en ruimtelijke strategieën om het landgoed om te vormen tot een voorbeeldproject op het gebied van duurzaamheid en een 'Central Park' voor Eindhoven. Anderzijds richt het onderzoek zich op de vraag hoe het landgoed een helende patiëntgerichte omgeving kan worden, gebaseerd op de uitgangspunten van de Planetree Foundation, waarbij cliënten een sterke gemeenschap gaan vormen.

Op basis van deze ambities moet De Grote Beek een landgoed worden waar cliënten zich thuis voelen in een veilige, aangename, warme en zorgzame omgeving. Er moet een *healing environment* ontstaan waar natuur en bos een prominente rol in spelen; waar de cliënten kunnen werken, ontspannen en activiteiten ontwikkelen als deel van de zorg. Het tweede speerpunt betreft de transformatie naar een zelfvoorzienend en innovatief landgoed: een plek waar de

'Het gaat er om voor kwetsbare mensen in onze samenleving een geborgen gebouwde omgeving te realiseren'

natuur centraal staat, waar voedsel verbouwd wordt, waar energie geproduceerd wordt en water wordt gezuiverd. Ook moeten de kwaliteiten van het bos worden versterkt en afval en materiaalgebruik circulair worden verwerkt. Tenslotte kan het, door de enorme schaal van het gebied, als buffer dienen tegen de opwarming van het stedelijk gebied.

Collages

Nauwgezette analyse van het landgoed De Grote Beek resulteerde in een aantal opgaven. Het bos moet veiliger, onder meer vanwege drugsdealers in het gebied, diverser en overzichtelijker gemaakt worden, zodat het een veilige omgeving wordt. De kwaliteiten van het landgoed zullen verbeteren door het toevoegen van routes, programma's en bijzondere plekken die ook onderdeel van het zorgprogramma vormen. Het landgoed moet verduurzamen door voorstellen voor energieopwekking, waterzuivering en -buffering, recycling en voedselproductie in het plan op te nemen. Daarnaast moet de kwaliteit van de gebouwen versterkt worden door het toevoegen van faciliteiten, zodat het gemeenschapsgevoel versterkt wordt en het een plek voor ontmoeting wordt. Ook zullen slimme

'Het bos moet, onder meer vanwege drugsdealers in het gebied, veiliger en overzichtelijker gemaakt worden'

oplossingen voor parkeren en transport worden bedacht. Op basis van de uitkomsten van de analyse zijn zes thematische lijnen uitgezet voor de toekomstige ontwikkeling: energie, water, biodiversiteit, arbeid, recreatie en ruimtelijke organisatie. De thematische lijnen gaan we uitwerken in vier ruimtelijke scenario's met verschillende invalshoeken: het perspectief van de cliënten, de opdrachtgevers, het personeel, de hoveniers, de ondernemers en bezoekers. →

Plattegrond De Grote Beek. ©GGZE

Plattegrond oude situatie

→ De ruimtelijke scenario's zullen worden vertaald in een schematisch masterplan van het landgoed. Onder meer met maquettes en collages worden de mogelijke ontwikkelingen van het landgoed tot een plek voor ontmoeting, zorg en biodiversiteit verbeeld. Voor ons als architecten en ontwerpers is de opgave voor het landgoed De Grote Beek een grote uitdaging. Het gaat er immers om voor de meer kwetsbaren in onze samenleving een geborgen gebouwde omgeving te realiseren waar ieder zich thuis kan voelen. En tegelijkertijd biedt het een uitgelezen kans om het landgoed De Grote Beek om te vormen tot een voorbeeldproject op het gebied van innovatie en duurzaamheid. ←

- ^[1] De visie van Planetree komt terug in het Planetree model dat de basis vormt van de ondersteuning van Planetree aan zorgorganisaties. Planetree helpt mensgerichte zorg in alle lagen van de organisatie te realiseren en echt merkbaar te maken.
- ^[2] Het onderzoek is opgezet als een tweejarijg PDeng-traject aan de TU/e (Professional Doctorate in Engineering). Kornelia Dimitrova werkt als PDeng-onderzoeker aan het project. Supervisoren: Juliette Bekkering (TU/e), Joep Verbugt (GGzE), Torsten Schröder (TU/e).

INFORMATIE

Juliette Bekkering is Professor Architectural Design and Engineering aan de TU/e en directeur van Juliette Bekkering architecten www.bekkeringarchitects.nl

DE ONZEKERE TOEKOMST VAN IRENESTRATEN

Bijna iedere stad of dorp heeft er wel een: een straat, plein of weg die is vernoemd naar prinses Irene. Wat zijn dit voor straten? Wanneer zijn ze gebouwd en wat zal hun toekomst zijn? En wat zeggen ze over Nederland? Er is hoop voor de Irenestraten, maar de waardering mag wel wat hoger. VINCENT KOMPIER

Het moet een klus van jewelste zijn geweest, het fotograferen van alle straten in Nederland die de naam Irene in zich hebben. Tussen 2006 en 2018 waagde sociaal geograf Leo van den Berg zich eraan. Zijn fascinatie voor de Irenestraten komt voort uit irritatie over de negatieve beeldvorming van naoorlogse wijken. In de (vak)pers worden deze wijken vaak afgeschilderd als afgeschreven en rijp voor de sloop. Dat slopen vindt op verschillende plekken ook daadwerkelijk plaats, om ruimte te bieden aan andere woningtypes en daarmee ook

aan andere bewoners. Van den Berg vraagt zich af of de methodes van vernieuwing wel effectief zijn en recht doen aan het naoorlogse cultureel erfgoed. Hij vindt dat er wel erg snel gekozen wordt voor sloop. Wat hem betreft verdiept de prestatie en creatieve energie van ontwerpers, ontwikkelaars en bouwers uit die tijd bovendien meer waardering.

392 keer Irene

Het boek *Irenestraten - Alledaags erfgoed van de wederopbouw*, dat Van den Berg samen met architect Madeleine Steigenga maakte, bevat foto's van 392 Nederlandse Irenestraten -pleinen, -hoven, -paden, -lanen, -plantsoenen en -singels. Dat levert een caleidoscopisch beeld op, want de ene Irenestraat is de andere niet. De ene straat

ligt weelderig ingebed in het groen, terwijl de andere straat die ietwat grauwe jarenvijftig-sfeer uitstraalt. Irenestraten zijn ontwikkeld en gebouwd in de periode na de oorlog, van 1945 tot circa 1960. Alle Irenestraten zijn representatief; ze zijn immers vernoemd naar een lid van het Koninklijk Huis, wier naam bovendien 'vrede' betekent. Kenmerkend is de sobere architectuur van de woningen die in Irenestraten zijn gebouwd. Waar die keuze voor soberheid vandaan komt, legt Steigenga uit in een helder essay. De soberheid van de woningen komt voort uit de hoge kosten van bouwmaterialen en de normering van de overheid wat betreft woninggrootte en uitvoering. Zelfs voor wie goed is ingevoerd in de ontwikkeling van de naoorlogse architectuur- en stedenbouw, biedt haar verhaal verrassende inzichten.

Regeringscommissaris

Steigenga schetst het beeld van de wederopbouw dat niet algemeen bekend is. Al tijdens de Tweede Wereldoorlog werd gewerkt aan de wederopbouw van Nederland. Kort na de bombardementen op Rotterdam en Middelburg in 1940 werd J.A. Ringers benoemd tot 'Regeringscommissaris voor den Wederopbouw' en er werden plannen gemaakt voor het herstel van de steden na de oorlog. Maar door de bouwstop, die in 1942 door de Duitsers werd afgekondigd, en het gebrek aan bouw-materiaal en personeel, kwam de uitwerking van de vele bouwplannen nog niet eens toe aan het niveau voor een bouwvergunning-aanvraag.

20.000 woningen per jaar

Na de watersnoodramp in 1953 kwam er versnelling in het bouwproces. Minister In 't Veld, van 1948 tot 1952 minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting, streefde naar een bouwproductie van 20.000 woningen per jaar. Hij voorzag dat veel woningen vervangen moesten worden omdat ze niet meer aan de eisen van de tijd voldeden. Dat gold zelfs voor woningen die direct na de oorlog (te) snel gebouwd waren. Bouwfouten en klachten over gehorigheid kwamen al snel na oplevering van deze woningen aan het licht. In 't Veld wilde tempo maken en gaf hiermee een aanzet tot de latere stadsvernieuwing: 'Met prutsmaatregelen komen wij hier niet uit.'

Strakke regie op ontwerp

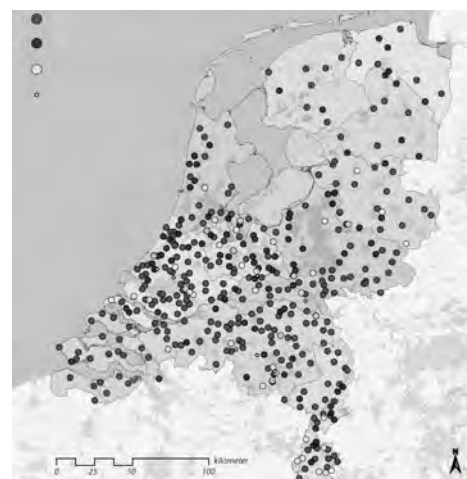
Er vond strakke regie op de architectuur van de woningen plaats. Daardoor zien de Irenestraten er nu wat gewoontjes - saai zouden sommige zeggen - uit. De verre-gaande standaardisatie droeg daaraan bij. Die was echter weer noodzakelijk om een hoge productie te halen. Steigenga schenkt terecht aandacht aan hoe particuliere bouwbedrijven een flink aandeel in de productie hebben gehad. In de loop van de jaren vijftig kwam er meer aandacht voor de kwaliteit in plaats van alleen de kwantiteit. Het is interessant om de opmerkingen van de woningcommissie, onderdeel van de Huishoudraad te lezen. Deze raad adviseerde de bouwwereld over plattegrond en vormgeving van de woningen. De leden van de Huishoudraad constateerden dat de efficiency in de bouwwijze zich niet automatisch goed verhiel tot efficiency in het gebruik. Zo werd in de vers opgeleverde woningen bergruimte gemist, evenals een tweede toilet op de verdieping en een praktische plaats voor de gootsteen. Het had gisteren gezegd kunnen zijn. Ook nu richt architectuur zich vaker op de buiten-gevel dan op het verwerken van veranderde leefwijzen in een goede plattegrond. Zo is de

wettelijk voorgeschreven bergruimte in de vorm van vaste kasten in de woning verdwenen, terwijl de consumptie van het aantal spullen in huis niet is afgenomen.

Kluswoningen?

Het boek is gelardeerd met verwante onderwerpen, zoals kunst in de openbare ruimte, de sobere kerkarchitectuur die in de loop der tijd veranderde van traditioneel in modernistisch, de rol van de auto en de ruimte die de auto inneemt, en de functie van groen in de Irenestraten. In zes portretten van bewoners worden persoonlijke verhalen verteld. Opvallend is het verhaal van de bewoner die de gehorigheid van de woningen roemt: 'De gehorigheid is verrukkelijk, het hele huis praat met je.' Bewoners zijn nog steeds tevreden met hun woningen, die na vele jaren nog dezelfde kwaliteit en geborgenheid bieden, maar vinden wel dat dat de saamhorigheid van de vijftiger jaren toch echt iets van vroeger is. Van den Berg sluit zijn Irenezoektocht af met de constatering dat woningcorporaties verschillend omgaan met het erfgoed. Sloop is een optie, respectvol aanpassen is een andere. Van den Berg vindt beide voorstelbaar. Meer moeite heeft hij met een derde optie. De relatief goedkope woningen in Irenestraten, die bijkans afgeschreven

Kaartbeeld van alle Irenestraten in Nederland

zijn, worden nogal eens als goedkope koopwoning dan wel kluswoning op de markt gebracht. Daarin schuilt op termijn het gevaar van verloedering, omdat ook de Irenestraatwoningen niet ontkomen aan een flinke verduurzamingsslag. Om die vernieuwingsslag echt te kunnen maken pleit Van den Berg voor gebundelde vormen van woningbeheer, geïnitieerd door woningcorporaties en gemeenten. Met dit pleidooi voor zorgvuldige omgang met alledaags erfgoed uit de wederopbouwperiode biedt het boek geen louter nostalgisch portret, maar reikt het een mogelijke toekomst voor de Irenestraten aan. ←

INFORMATIE

Leo van den Berg en Madeleine Steigenga, *Irenestraten - Alledaags erfgoed van de wederopbouw*. Uitgeverij Blauwdruk, 168 pagina's, ISBN 9789492474001, € 24,50.

Bewoners in Amsterdam West kunnen een duik nemen in het water, dat door heliofytenwortels wordt gereinigd. | ONTWERP INTO THE WATER, NYASHA HARPER

Het is tijd voor natuurinclusiviteit

Kortgeleden verscheen de publicatie *First Guide To Nature Inclusive Design* van de hand van landschapsarchitect Maïke van Stiphout. ‘Het is volgens mij de eerste keer dat er op dit gebied iets zodanig is opgeschreven dat er daadwerkelijk sprake is van kennisoverdracht,’ licht ze haar beweegredenen voor de gids toe aan JaapJan Berg. ‘Daarin geef ik aan welke stappen er nodig zijn om tot een natuurinclusieve stad, gebouw, gebied of buitenruimte te komen. Heel eenvoudig eigenlijk, maar het was er nog niet in deze vorm. Ik kwam alleen maar boeken tegen met voorbeelden en referenties. Die zijn meer samengesteld vanuit de registratie van een tendens, niet zozeer vanuit een *hands-on* mentaliteit. Daar had ik behoefte aan, en met mij ook anderen, hoop ik.’ JAAPJAN BERG

‘Ik vond het noodzakelijk om de gids nu te maken. We moeten naar een theorievorming en een ruimer vocabulaire voor natuurinclusief ontwerp. Als ontwerpers moeten we zien weg te komen van de toch wat vernauwende en beklemmende idee dat deze vorm van (vooral) stedelijk groen zich beperkt tot plantenbakken en beplante gevels. Het gaat om een veel bredere formulering en domein, namelijk om de samenwerking van gebouwen met de omgeving. Ik wil echt proberen om die schaal, omvang en rijkdom aan variatie zichtbaar en aantrekkelijk te maken én te claimen. Met de gids wil ik dus ook meer denk- en ontwerpruimte scheppen. In absolute zin, qua schaal, maar ook als uitdaging om ontwerpers en opdrachtgevers te prikkelen.’

Natuurlijke stedelijkheid

‘Natuurinclusief ontwerp gaat om een inclusieve attitude. Een ziens- en ontwerpwijze waarmee gezonde en meer natuurlijke stedelijkheid concreet wordt. Een ambitie die overigens niet een exclusief speeltje van ontwerpers of bestuurders is, maar ook echt

een sociaal-maatschappelijk doel heeft. Het klinkt blasé, maar ik denk dat we hiermee echt een betere, gezonde en aantrekkelijke stedelijkheid kunnen verwezenlijken. De urgentie zit hem vooral in het feit dat de ruimte om dat te verwezenlijken in veel steden onder druk staat. Door de verstedelijking, druk op steden en almaar

‘Ontwerpers moeten zien weg te komen van de beklemmende idee dat stedelijk groen zich beperkt tot plantenbakken en beplante gevels’

stijgende woning- en grondprijzen lopen we het reële risico dat natuurinclusief ontwerp tussen die krachten vermalen wordt. Het boekje komt voort uit een geconstateerde omissie. De inhoud ontstond geleidelijk uit lezingen die ik de afgelopen tijd over dit onderwerp heb gegeven. Op een gegeven moment zag ik een

meerwaarde in het vastleggen op papier. Het kan zo beter bekijken. Ik probeer vooral uit te leggen hoe met bepaalde ingrepen en aanpassingen tot een natuur inclusiever ontwerp gekomen kan komen. Daarbij neem ik lezers aan de hand mee en het leek me dus passend om er een handzame gids-van te maken. Mede dankzij ontwerper Theo Heldens en het kennisplatform nextcity.nl is de uitstraling zorgvuldig en aantrekkelijk geworden. Echt zo'n boekje dat je wit hebben, qua inhoud én vorm!

Tien ton zuurstof per jaar

'Ik hoop dat de gids de gedachtevorming en discussie voedt en een extra impuls geeft. En dat het niet blijft bij woorden, maar dat daden en resultaten snel volgen.

De gids is opgebouwd als een betoog. Ik begin met het uitleggen van de situatie en urgentie om zo het onderwerp voor een brede groep mensen te openen. Vervolgens geef ik drie voorbeelden, inclusief feiten en data, omdat ik merk dat daar vaak naar gevraagd wordt

'Natuurbeleving in de stedelijke omgeving is bij uitstek iets dat moet worden gecreëerd en ontworpen'

wanneer het onderwerp ter sprake komt. Daarmee geef ik ook aan dat natuurinclusief ontwerp niet uitsluitend een ontwerpambitie of droombeeld is maar al in praktijk bestaat. Die praktijkvoorbeelden leveren ook interessante inzichten op. Zo blijkt uit het monitoren van het *Bosco Verticale* van Stefano Boeri, door de Universiteit van Milaan, dat het gebouw tien ton zuurstof per jaar produceert. Dat vind ik echt fascinerend! Ik heb nog nooit naar een gebouw als een zuurstofproducent gekeken. Vervolgens heb ik stapsgewijs alle vragen die ik hier doorgaans over krijg zo duidelijk mogelijk beantwoord: hoe begin je, hoe kom je tot synergie, welke stedelijke biotopen kun je onderscheiden en uit welke soorten (flora en fauna) bestaan die, en welke ontwerptools zijn belangrijk?'

Insecten

'De gids is bedoeld voor mensen die geïnteresseerd zijn in natuur-inclusief ontwerp in stedelijk gebied. Mensen in Twello zullen er misschien niet zoveel mee kunnen. Tenzij ze zich zorgen maken over de oprukkende stedelijkheid waar weinig ruimte is voor natuur en dieren. Ik probeer ook duidelijk te maken dat we bezig zijn met het (her)-scheppen van betere, natuurlijke condities in de stad door ingrepen en veranderingen. Je creëert omgevingen die voor dieren (insecten en vogels) aantrekkelijk zijn. Dieren zijn dus nadrukkelijk ook een partij in deze ontwikkeling. Maar die laten zich niet ontwerpen, kopen of plannen; wel verleiden. Om die verleiding nauwkeurig en succesvol te maken is kennis essentieel.'

Gescheiden werelden

'Het onderwerp is zo belangrijk omdat natuurbeleving in de stedelijke omgeving bij uitstek iets is dat moet worden gecreëerd en ontworpen. In vrijwel alle ontwerpattitudes van de voorbije decennia en in onze algemene omgang met natuur hebben de verweving van natuur en stad veel te weinig aandacht gekregen. Het waren twee gescheiden werelden, niet zelden ook conflicterend. Natuur hield stedelijke ontwikkeling vaak tegen, denk aan al die woelmuizen, padden en slakken die de aanleg van bedrijventerrein, woonwijken en snelwegen frustreerden. Nu moeten we juist leren om natuur niet als een risico maar als een kans te herkennen.

Die oude zienswijzen moeten actief gecorrigeerd worden. Daar is maatschappelijk en politiek draagvlak én vraag voor nodig. Het concretiseren van die verwevenheid van stad en natuur is echter een belangrijke ontwerpogave. Architecten en landschapsarchitecten gaan daarin zij aan zij met andere specialisten, opdrachtgevers en gebruikers. Het inclusieve zit hem zowel in de vervlechting van stad en natuur, alsook in die van betrokkenen.'

Variatie in grootte en schaal in het stedenbouwkundig ontwerp van Spaarndammerhart | **ONTWERP** KORTH TIELENS ARCHITECTS, MARCEL LOK ARCHITECT, DS LANDSCHAPSARCHITECTEN, MARTIJN SANDBERG | **VISUALISATIE** 3D STUDIO PRINS

Vertical, Sloterdijk is een wooncomplex met ruimte voor vegetatie en broedplaatsen voor tal van soorten | **ONTWERP** TEAM VAN NL ARCHITECTS, STUDIO DVMB, SPACE ENCOUNTERS, CHRIS COLLARIS ARCHITECTS, DS LANDSCAPE ARCHITECTS EN DE DAKDOKTERS

Ideaal recept

'Ik hoop dat de 'eerste gids' een opmaat kan zijn naar een tweede gids. Maar dan niet door mij, maar door een andere ontwerper of betrokkene gemaakt. We hebben het immers over een gebied waar veel gebeurt en veel ervaring en kennis wordt opgedaan met nieuw onderzoek en gerealiseerde projecten. Dat voortschrijdend inzicht en geactualiseerde kennis is een ideaal recept voor een volgende gids. Ik ben benieuwd wie de handschoen oppakt.' ←

INFORMATIE

Maïke van Stiphout is voormalig hoofd van de masteropleiding Landschapsarchitectuur van de Amsterdamse Academie van Bouwkunst, onderzoeker bij nextcity.nl en directeur DS landschapsarchitecten.

Maïke van Stiphout, *First Guide To Nature Inclusive Design*, next city.nl, 85 pagina's, ISBN 978-90-9031616-1, € 25.00

Jaap Jan Berg is onafhankelijk publicist, moderator en onderzoeker op het gebied van architectuur en ruimtelijke ordening/kwaliteit. www.berg-plaats.nl

Biesbosch Museumeiland, Werkendam

Gebouw, interieur, tentoonstelling, waterspeeltuin en zoetwatergetijdenpark zijn ontworpen door STUDIOMARCOVERMEULEN. De directe aanleiding voor de ontwikkeling van het Biesbosch MuseumEiland is de ontpoldering van de Noordwaard polder - tussen de Brabantse Biesbosch en de rivier de Nieuwe Merwede - in het kader van het Programma van Rijkswaterstaat *Ruimte voor de Rivier*. Het bestaande museum was verouderd en niet toegerust om de groeiende bezoekersstroom te ontvangen.

Het oude en nieuwe deel van het museum zijn omzoomd door grondlichamen en voorzien van een gras- en kruidendak. Hiermee wordt ecologische waarde toegevoegd en ontstaat een sculpturaal object in het omringende landschap. Via een plooi in het dak leidt een trap omhoog naar een avontuurlijk bergpad en een uitkijkpost.

In 2016 won het Biesbosch Museum de Dutch Design Award en viel drie keer in de prijzen van de Architizer Awards 2016 in de categorie museum, architectuur en landschap en de publieksprijs. Het werd in 2017 genomineerd voor de Abe Bonnemaprijs.

Opdrachtgever: Biesbosch Museum
Ontwerp: STUDIOMARCOVERMEULEN
Foto: Ronald Tilleman
www.marcovermeulen.eu

De rubriek **Crossover** gaat over ruimtelijke opgaven, die geïnspireerd worden door een andere discipline of vice versa.